

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1\(61\).172-182](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1(61).172-182)
 УДК 336.743(477)"2017/2022":355.01(477+470)

Чубарь О.Г., Лозицька А.В.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ВАЛЮТНИЙ РИНОК: ДИНАМІЧНІ ЗМІНИ 2017-2022 РОКІВ ТА ВИКЛИКИ ВІЙНИ

В статті висвітлено основні характеристики та динамічні зміни, що спостерігались на валютному ринку України у 2017-2022 роках. Виявлено основні тенденції в динаміці розвитку міжбанківського та готівкового секторів ринку, в проведенні валютних інтервенцій та формуванні офіційних золотовалютних резервів. Розглянуто окремі обмежувальні заходи на валютному ринку, запровадження яких викликано початком військових дій у лютому 2022 року. Проведення аналізу базувалось на використанні статистичних та аналітичних даних Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України за 2017-2022 роки, результатах експертних висновків і досліджень.

Ключові слова: валютний ринок, валютний курс, фіксований валютний курс, валютні обмеження, валютні інтервенції, воєнний стан.

Постановка проблеми. Розбудова валютного ринку та його ефективне функціонування є однією із передумов формування відкритої економіки, а сам ринок виступає ланкою, що забезпечує взаємозв'язок між національною і світовою фінансовими системами та, відповідно, національною та світовою економіками. Інтеграційні процеси України з входження у світове фінансове середовище, що тривали у передвоєнні роки, зумовили покращення механізму діяльності валютного ринку, розширення та вдосконалення інструментів його регулювання. Динамічні зміни стану національного валютного ринку, які далеко не завжди носили упродовж останніх років позитивний характер, здійснюють безпосередній вплив на внутрішні економічні процеси, на фінансовий ринок і рівень добробуту населення через стримування або стимулювання економічного розвитку, стану окремих секторів, галузей та підприємств, а також на місце держави на світовому ринку.

Сучасний етап розвитку економіки України (починаючи з лютого 2022 року) значно ускладнений веденням військових дій, кризою енергозабезпечення, високим рівнем інфляції та значним скороченням ВВП. Проте валютний

ринок в країні працює і його безперервне та ефективне з урахуванням реалій часу функціонування набуває важливого та актуального значення, адже від нього значною мірою залежать й інші макроекономічні явища та процеси: динаміка валютного курсу, рівень інфляції, стан платіжного балансу, обсяги внутрішньої та зовнішньої заборгованості, обсяги офіційних золотовалютних резервів тощо. Таким чином, унаслідок процесів глобалізації, впливу наслідків світових фінансових криз, стану української економіки, а також розгортання повномасштабних військових дій з лютого 2022 року, проблеми діяльності національного валютного ринку та перспективи його розвитку набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності валютного ринку, особливостей його становлення та розвитку присвячено багато праць науковців. Серед тих, хто вивчав та висвітлював проблеми становлення і розвитку національного валютного ринку, слід виділити О. Береславську, О.В. Дзюблюка, А.Я. Кузнецову, І.Г. Лук'яненко, В.І. Міщенко, С.В. Мочерного, О.І. Рогача, М.І. Савлука та ін. Великий масив статистичної, аналітичної інформації, а також експертних оцінок, представлено на офіційному сайті НБУ, де, зокрема, відображаються оперативні дані про стан валютного ринку та його різних сегментів, динаміка валютного курсу, обсяги та особливості валютних інтервенцій НБУ.

Формулювання цілей статті. Цілями статті є проведення аналізу основних тенденцій та виявлення ключових проблем розвитку національного валютного ринку за період 2017-2022 років, в тому числі з урахуванням викликів, пов'язаних з початком військових дій.

©Чубарь О.Г., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, тел. 0506098692, ел. адреса: oksana.chubar@uzhnu.edu.ua

Лозицька А.В., студентка магістратури кафедри фінансів і банківської справи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, ел. адреса: lozytska.anna@student.uzhnu.edu.ua

Опис основного матеріалу дослідження. Найпершим і найважливішим елементом валютного ринку виступає валютний курс та вибір країною відповідного режиму його встановлення та формування. В Стратегії монетарної політики на 2016-2020 роки, розробленій НБУ, детально викладено основні етапи зміни монетарних режимів в Україні починаючи від 2014 року, а також обґрунтовано застосування в різні періоди різних режимів валютного курсу [13].

Упродовж 2015-2016 років в країні використовувалось «монетарне таргетування» та режим плаваючого валютного курсу. Основними цілями при таких підходах виступали: дезінфляція, поповнення міжнародних резервів країни та стабілізація валютного ринку. У 2017-2018 і в наступні роки реалізовується режим інфляційного таргетування, який передбачає використання режиму плаваючого валютного курсу, що в комплексі переслідує мету забезпечення економічного зростання. Головними цілями (таргетами) даного режиму є: ціль щодо інфляції, поповнення міжнародних резервів, відсоткова ставка як операційна ціль монетарної політики.

Режим плаваючого валютного курсу, на думку НБУ, сприяє розвитку прозорого та ліквідного внутрішнього валютного ринку на основі: поступового послаблення адміністративних заходів, що обмежують гнучкість обмінного курсу та оприлюднення і роз'яснювання учасникам ринку нормативно-правових актів НБУ (постанови, положення, правила тощо); а також використання валютних інтервенцій з метою: згладжування функціонування валютного ринку; накопичення міжнародних резервів; підтримання трансмісії ключової відсоткової ставки як основного інструменту грошово-кредитної політики [12, 13].

Практично весь період дослідження (з початку 2017 року до лютого 2022 року) в Україні використовувався плаваючий режим валютного курсу. Аналіз офіційного курсу гривні щодо двох основних іноземних валют (табл.1) свідчить, що у 2017-2021 роках на валютному ринку спостерігалась відносна стабільність: періоди незначної ревальвації у 2018-2019 та 2021 роках змінювались періодами девальвації (2020 рік), яка, зокрема, була викликана впливом пандемії коронавірусної хвороби.

Таблиця 1.

Динаміка офіційного курсу гривні до долара та євро у 2017-2022 роках, станом на останній день місяця, грн /100 од. (за 1 од.)*

Період (місяці)/ валюта	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
2017 рік												
Долар США (за 100 дол.)	2711,90	2705,37	2697,61	2655,15	2635,28	2609,90	2591,56	2557,95	2652,11	2682,94	2701,39	2806,72
Євро (за 100 євро)	2882,75	2864,17	2896,42	2889,06	2944,40	2978,68	3039,64	3048,06	3123,65	3115,43	3194,94	3349,54
2018 рік												
Долар США (за 100 дол.)	2800,88	2694,82	2654,35	2623,00	2613,58	2618,92	2675,52	2827,94	2829,83	2816,44	2839,09	2768,83
Євро (за 100 євро)	3478,97	3314,90	3270,42	3191,67	3040,12	3056,80	3126,08	3306,43	3312,88	3202,86	3232,88	3171,41
2019 рік												
Долар США (за 100 дол.)	2775,55	2699,28	2724,88	2661,93	2687,26	2616,64	2508,55	2523,23	2408,28	2499,54	2403,56	2368,62
Євро (за 100 євро)	3172,18	3073,40	3056,77	2960,87	2991,99	2973,02	2798,04	2793,72	2633,46	2775,99	2645,12	2642,20
2020 рік												
Долар США (за 1 дол.)	24,9196	24,5610	28,0615	26,9714	26,9059	26,6922	27,6913	27,4759	28,2989	28,4383	28,4681	28,2746
Євро (за 1 євро)	27,4751	26,9299	30,9617	29,2424	29,6234	29,9500	32,5470	32,7334	33,1309	33,2984	33,9596	34,7396
2021 рік												
Долар США (за 1 дол.)	28,1929	27,9301	27,8852	27,7500	27,5004	27,1763	26,8867	26,8601	26,5760	26,3265	27,1739	27,2782
Євро (за 1 євро)	34,1035	34,1459	32,7233	33,6427	33,3896	32,3018	31,9239	31,6963	30,9810	30,5032	30,6481	30,9226

Продовження таблиці 1.

2022 рік												
Долар США (за 1 дол.)	28,7839	29,2549	29,2549	29,2549	29,2549	29,2549	36,5686	36,5686	36,5686	36,5686	36,5686	36,5686
Євро (за 1 євро)	32,0293	33,1707	32,5856	30,6869	31,5031	30,7776	36,9965	36,6564	35,5611	36,4095	37,9344	38,9510

*Складено за даними: [7, 8, 10].

З лютого 2022 року із початком війни в Україні запроваджується фіксація офіційного валютного курсу спочатку на рівні 29,25 грн за долар, а з липня проводиться подальша девальвація офіційного курсу до 36,57 грн за долар. Саме на цьому рівні курсове співвідношення залишається і на кінець року. Застосування такого адміністративного курсу спровоковане ризиками дестабілізації валютного ринку, його розхитування та неконтрольованої девальвації, що може мати надзвичайно негативні наслідки для всієї соціально-економічної системи країни, яка перебуває у стані війни. До запровадження фіксованого валютного курсу додаються й інші обмежувальні заходи, спрямовані на стримування попиту на іноземну валюту та збільшення її пропозиції: скорочення строків надходження валютної виручки, обмеження операцій з готівковою валютою, введення мораторію на здійснення трансграничних валютних платежів, обмеження практично на всю сферу валютних розрахунків з учасниками з Росії і Білорусі тощо.

Зважаючи на структурні фактори впливу на курс національної валюти, слід наголосити, що гривня є внутрішньо конвертованою валютою, тому її курсоутворення прямо залежить від пропозиції іноземної валюти, яка формується за рахунок обсягів надходження останньої на внутрішній ринок. І якщо ці надходження зменшуються, а попит на валюту залишається незмінним або росте, то гривня починає знецінюватися на тлі зростання дефіциту пропозиції іноземної валюти. За таких умов практично неможливим стає забезпечення стабільності валютного курсу шляхом проведення валютних інтервенцій центральним банком, оскільки валютні резерви не поповнюються, а обсяги інтервенційних операцій зростають [2, 3].

Головними факторами подорожчання долара в Україні до початку військових дій традиційно були підвищений попит на валюту за умов погіршення ситуації на зовнішніх ринках, сезонних закупівель енергоносіїв. А пропозиція валюти разом з тим обмежувалась через виплати

за іноземними облігаціями. Також дефіцит платіжного балансу Україні мав суттєвий негативний вплив на зазначені процеси.

Аналізуючи основні причини знецінення національної грошової одиниці відносно іноземної валюти, перш за все, варто відзначити наступне. Україна є країною з сировинною економікою, тому її ВВП залежить значно від рівня зовнішніх цін на товари основних напрямів експорту (метал, руда, зерно). І навіть, враховуючи той факт, що аграрний сектор економіки все ще залишається прибутковим, воєнні дії на сході країни, де розташована велика частка підприємств видобувної та машинобудівної галузей промисловості, поширення з лютого 2022 року війни на більші території та набуття нею масштабного та руйнівного характеру, призвели до значного скорочення сум експортної валютної виручки (особливо руйнівного для підприємств металургійного комплексу), що, в свою чергу, зумовило дефіцит іноземної валюти на валютному ринку України.

До переліку факторів, що сприяють подальшій девальвації гривні, варто додати і такі як: негативні ділові очікування, скорочення притоку прямих іноземних інвестицій, суттєве зростання витрат на обслуговування державного боргу, девальвація валют країн-торгових партнерів тощо [1].

Визначаючи роль валютного курсу у встановленні рівноваги на валютному ринку України у 2017–2022 роках, слід вказати, що незначна девальвація національної валюти відносно провідних іноземних валют (долара США, євро) в окремі періоди та більш суттєва девальвація в липні 2022 року значно деструктивно не вплинула на встановлення рівноваги на валютному ринку, а навпаки, сприяла зменшенню диспропорцій на ньому (як в готівковому, так і в безготівковому валютному сегменті).

НБУ постійно аналізує ситуацію на внутрішньому валютному ринку, здійснює в разі необхідності інтервенційні заходи з купівлі чи продажу іноземної валюти. Валютна інтервенція

– це пряме втручання центрального банку в операції на валютному ринку з метою регулювання курсу національної валюти через операції з купівлі – продажу іноземної валюти; це значний разовий цілеспрямований вплив Національного банку на валютний ринок і валютний курс, що здійснюється шляхом продажу або закупівлі великих партій іноземної валюти [11]. Валютна інтервенція може здійснюватись центральним банком за рахунок кількох джерел, основним з яких є власні офіційні валютні резерви.

Особливості здійснення валютних інтервенцій в умовах режиму інфляційного таргетування детально викладено в представленій НБУ «Стратегії валютних інтервенцій НБУ на 2016-2020 роки» та в її поновленому варіанті [12]. Зокрема, в даній стратегії зазначено основну мету її впровадження, яка включає вплив на курс національної валюти щодо іноземних валют і на загальний попит та пропозицію грошей в Україні і підпорядковується цілям Національного банку, пріоритетною серед яких є досягнення та підтримка цінової стабільності.

Завданнями валютних інтервенцій є: «1) згладжування функціонування валютного ринку. Це необхідно для уникнення негативного впливу надмірної волатильності обмінного курсу та екстраординарних подій на валютному ринку на цінову та фінансову стабільність, а також стійкість економічного зростання; 2)

накопичення міжнародних резервів та їх підтримка на рівні загальноприйнятих критеріїв достатності. Достатній рівень міжнародних резервів є захисним механізмом фінансової системи та економіки України від зовнішніх та внутрішніх шоків, а також сприяє підвищенню довіри до її стійкості як національних, так і іноземних інвесторів; 3) підтримання трансмісії ключової процентної ставки як основного інструменту грошово-кредитної політики. Це може бути необхідно для досягнення цілей та завдань грошово-кредитної політики в найбільш ефективний спосіб, коли дієвість ключової процентної ставки є недостатньою» [12].

Варто зазначити, що валютні інтервенції НБУ є доповненням до режиму інфляційного таргетування, оскільки їх завдання в середньостроковій перспективі підтримують ціль НБУ з досягнення цінової стабільності. Адже, по-перше, валютні інтервенції виконують допоміжну роль щодо основного інструменту політики – відсоткової ставки. По-друге, НБУ не протидіє фундаментальним тенденціям на валютному ринку, які зумовлені ринковими факторами. Тобто, валютні інтервенції не змінюють напрям руху валютного курсу, а впливають лише на амплітуду та швидкість його зміни.

Для масштабів валютних інтервенцій НБУ у 2017-20122 роках були характерні широкі діапазони коливання (табл. 2).

Таблиця 2.

Обсяг валютних інтервенцій НБУ у 2017- 2022 роках, млн дол. США*

Період		02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
2017												
Продаж валюти		52,7	0,0	0,0	4,0	1,4	34,9	51,3	165,6	181,2	49,1	232,5
Купівля валюти		133,6	128,3	402,3	525,2	301,6	64,7	285,3	0,0	34,0	188,0	50,0
Сальдо (купівля мінус продаж)		80,9	128,3	402,3	521,2	300,2	29,8	234,0	-165,6	-147,2	138,9	-182,5
2018												
Продаж валюти	266,8	30,0	134,0	24,0	0,0	66,0	163,3	634,0	74,2	70,0	125,0	180,5
Купівля валюти	250,9	426,9	510,0	326,7	181,2	90,0	99,0	12,7	124,5	268,5	357,8	519,0
Сальдо (купівля мінус продаж)	-15,9	396,9	376	302,7	181,2	24	-64,3	-621,3	50,3	198,5	232,8	338,5
2019 рік												
Продаж валюти	54,3	3,0	109,5	21,6	43,0	0,0	0,0	16,8	0,0	231,0	0,0	50,0
Купівля валюти	190,4	329,5	271,7	321,5	203,6	322,3	1271,1	316,2	930,3	424,9	897,8	2 983,3
Сальдо (купівля мінус продаж)	136,1	326,5	162,2	299,9	160,6	322,3	1271,1	299,4	930,3	193,9	897,8	2933,3

Продовження таблиці 2

2020 рік												
Продаж валюти	250,0	45,0	2 453,6	44,5	0,0	0,0	498,7	0,0	231,5	208,3	70,0	89,4
Купівля валюти	348,0	734,0	264,0	723,3	660,6	1 155,0	130,0	460,5	34,0	0,0	41,0	378,6
Сальдо (купівля мінус продаж)	98	689	-2189,6	678,8	660,6	1155	-368,7	460,5	-197,5	-208,3	-29	289,2
2021 рік												
Продаж валюти	20,0	0,0	0,0	50,0	0,0	99,5	0,0	20,5	7,0	49,6	792,6	236,5
Купівля валюти	40,0	200,0	50,5	0,0	0,0	682,8	188,0	368,8	146,6	752,2	1177,8	84,0
Сальдо (купівля мінус продаж)	20	200	50,5	-50	0	583,3	188	348,3	139,6	702,6	385,2	-152,5
2022 рік												
Продаж валюти	1511,2	1 261,5	2 475,9	2244,3	3410,6	3986,8	2117,0	1641,4	2792,1	2 079,6	1 632,7	3 193,1
Купівля валюти	197,7	951,2	699,7	41,0	56,4	26,7	922,0	311,7	39,4	47,7	63,9	29,6
Сальдо (купівля мінус продаж)	-1 313,5	-310,3	-1776,2	-2203,3	-3354,2	-3960,1	-1195,0	-1329,7	-2752,7	-2031,9	-1568,80	-3163,50

*Складено за даними: [11].

Наведені дані свідчать про різні обсяги інтервенцій у розрізі років та місяців їх проведення, що відображає мінливість стану валютного ринку, його залежність від сезонних, а також кон'юнктурних і структурних факторів. Особливо різке зростання інтервенційних дій НБУ в напрямку продажу валюти спостерігається з початку 2022 року, що пояснюється виключно початком військових дій, зростанням панічних настроїв та нестабільності

на ринку.

За даними таблиці 2 розраховано загальні обсяги продажу і купівлі валюти НБУ в процесі проведення ним валютних інтервенцій за 2017-2022 роки (табл. 3, рис. 1), які засвідчують, що з початку війни (за результатами 2022 року) загальні обсяги інтервенційної активності НБУ зросли майже в 10 разів порівняно з 2017 роком, порівняно з довоєнним 2021 роком зростання склало 6,3 рази.

Таблиця 3.

Загальний обсяг продажу – купівлі валюти НБУ за 2017 по 2022 роки млн дол. США*

Період	Продаж валюти	Купівля валюти	Всього
2017	1008,5	2270,8	3279,30
2018	1767,8	3167,2	4935,00
2019	529,2	8462,6	8991,80
2020	3891	4929	8820,00
2021	1275,7	3690,7	4966,40
2022	28346,2	3387	31733,20

*Складено за даними табл. 2.

Характерним у динаміці валютних інтервенцій є і те, що в період 2017-2021 років обсяги операцій з купівлі НБУ валюти домінували над обсягами операцій з продажу. Особливо значним цей розрив був у 2019 році. Проте за результатами 2022 року обсяги продажу

валюти НБУ у 8,3 рази перевищують обсяги купівлі: активно продаються офіційні валютні резерви країни для стримування різких дестабілізаційних наслідків на ринку валюти (рис. 1).

Рис. 1. Обсяги продажу-купівлі НБУ іноземної валюти у 2017-2022 роках, млн дол. США.

* Складено за даними табл. 3.

Отже за результатами великих продажів іноземної валюти неминуче відбувалося скорочення офіційних золотовалютних резервів НБУ.

Одним із показників стану валютного ринку, а саме його готівкового сегменту, є обсяг операцій з готівковою іноземною валютою (табл. 4, рис. 2).

Таблиця 4.

Обсяг операцій з готівковою іноземною валютою в Україні у 2017-2022 роках, млн дол. США в еквіваленті*

Період	2018	2019	2020	2021	2022
Придбана валюта банками в населення (купівля)	11072,8	14943,4	15950,6	21512,5	11 215,2
Продана валюта банками населенню (продаж)	9592,1	14766,6	14 852,5	20297,8	12 224,7
Сальдо (продаж мінус купівля)	-1480,6	-176,8	-1098,1	-1214,7	1 009,50

*Складено за даними: [10].

Рис. 2. Обсяг операцій з готівковою іноземною валютою у 2017-2022 роках, млн дол. США в еквіваленті*

*Складено за даними табл. 4.

Наведені дані свідчать про зростання обсягів готівкових операцій на ринку в період з 2017 по 2021 роки. При чому в ці роки обсяги продажу валюти населенню в готівковій формі були стабільно меншими за обсяги купівлі (спостерігалось негативне сальдо операцій). За результатами 2022 року обсяги операцій суттєво впали, а величина сальдо набула позитивного значення, тобто банки продали населенню дещо більші обсяги готівкової іноземної валюти, аніж купили в нього. За умов військового стану та застосування ряду адміністративних обмежень на операції з готівковою валютою готівковий

сектор ринку зазнав доволі суттєвого майже дворазового звуження.

У період до початку військових дій обсяги операцій на міжбанківському ринку мали тенденцію до постійного зростання: у 2021 році ці обсяги зросли в 2,8 рази порівняно з 2017 роком, тобто відбувалося планомірне розширення масштабів міжбанківського валютного ринку. Однак за результатами 2022 року цей ринок різко зменшився, обсяги операцій скоротились у рази, банки суттєво обмежили свої операції з валютою (табл. 5).

Таблиця 5.

Обсяг операцій банків на валютному ринку України на умовах «тод», «том», «спот» (без операцій НБУ) у 2017-2022 роках, млн дол. США в еквіваленті*

Період	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Купівля	42234,5	58 500,0	84 228,0	96 636,2	117 657,1	29 164,20
Продаж	42234,5	58 500,0	84 228,0	96 636,2	117 657,1	29 164,20

*Складено за даними: [10].

Стан рівноваги на безготівковому та готівковому валютному ринках формується під впливом різних чинників. На безготівковому ринку цими чинниками є обсяги: експорту та імпорту підприємств України, золотовалютних запасів НБУ, державного боргу, надходження та відтоку інвестицій, зовнішньої кредиторської та дебіторської заборгованості фінансових установ та інших юридичних осіб. На готівковому ринку головними факторами, що визначають стан його збалансованості, є обсяги: грошових переказів, які здійснюють фізичні особи за кордон, та які вони отримують з-за кордону; готівкових обмінних операцій, що проводять іноземні фізичні особи та громадяни України через фінансові установи; кількість готівки в національній та іноземній валюті у населення України тощо.

Упродовж 2017 року сума готівкових операцій склала 13311,9 млн дол. США, сума безготівкових операцій дорівнювала 84469,0 млн дол. США, тобто в 6,4 рази більша. Сума міжнародних резервів становила на кінець цього року 18808,45 млн дол. США. Приблизні пропорції спостерігались і в наступні роки, при тому, що обсяги валютних інтервенцій зростали до 2020 року, а в 2021 різко скоротились, а обсяги резервів зростали включно по 2021 рік (табл. 6). Натомість за результатами 2022 року розрив між обсягами готівкових і безготівкових операцій скоротився до 2,9 разів на користь останніх, обсяги валютних інтервенцій зросли суттєво, а обсяги резервів зазнали скорочення (табл. 6 та рис. 3).

Таблиця 6.

Обсяги основних операцій на валютному ринку України та обсяги міжнародних резервів НБУ у 2017 – 2022 роках, млн дол. США*

Період	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Готівкові операції	13311,9	20664,90	29710,00	30803,10	41810,30	18323,6
Безготівкові операції (міжбанківський ринок)	84469,00	117000,00	168456,00	193272,40	235314,20	53525,6
Обсяги валютних інтервенцій НБУ	3279,3	4935,00	8991,80	8820,00	4966,40	31733,2
Обсяги офіційних золотовалютних резервів, станом на кінець періоду	18808,45	20820,43	25302,16	29132,89	30940,95	28490,99

*Складено за даними: [9, 10].

Отже, практично всі сектори валютного ринку в 2022 році суттєво зменшились за обсягами операцій, особливо це було характерно для міжбанківського сегменту, натомість суттєво зросли лише масштаби валютних інтервенцій

НБУ. Вказані різновекторні динамічні стрибки відображають об'єктивні процеси, що відбуваються на ринку за умов військового стану та посилення регулятивної/ обмежувальної ролі держави.

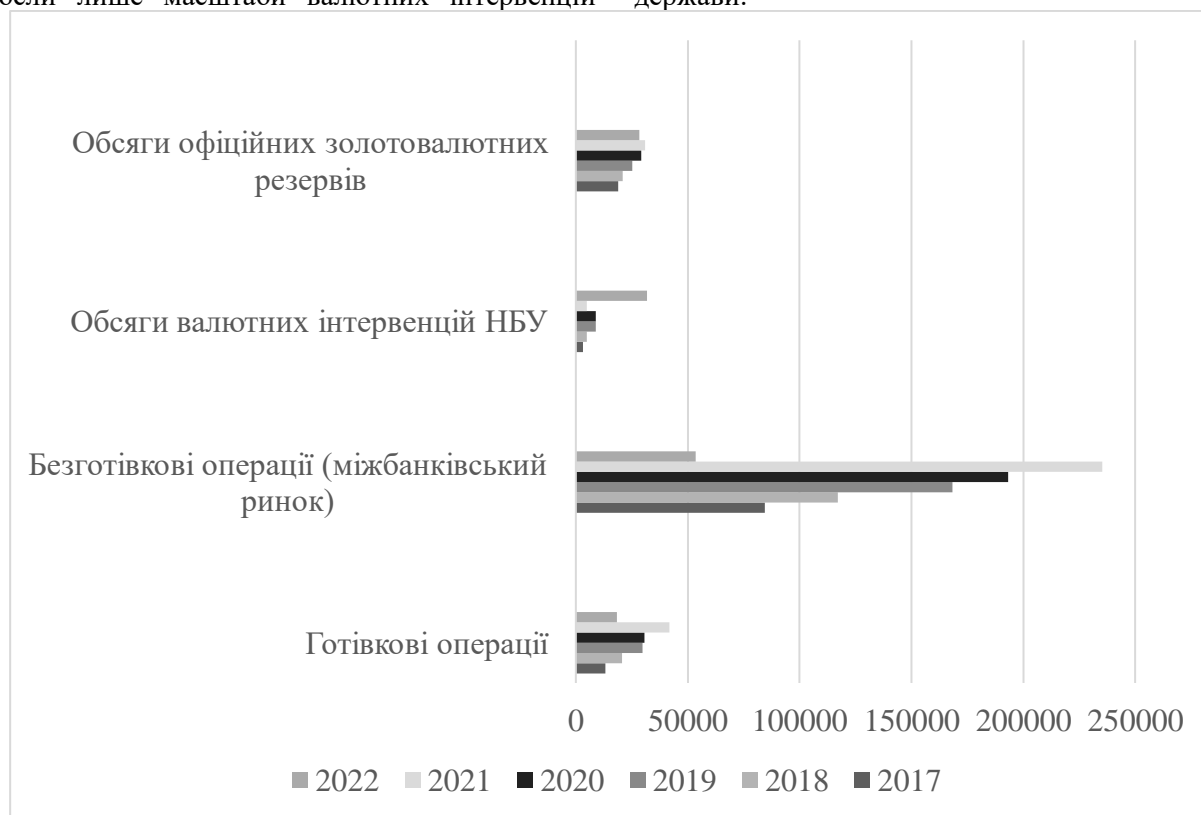

Рис. 3. Обсяги операцій із готівковою та безготівковою іноземною валютою (міжбанківський ринок), обсяги міжнародних резервів та валютних інтервенцій НБУ у 2017 – 2022 роках, млн дол. США*

* Складено за даними табл. 6.

Досліджуючи значимість різних факторів формування пропозиції іноземної валюти на внутрішньому ринку, необхідно акцентувати увагу на надходженнях валютних коштів на користь фізичних осіб в Україну. «Приватні грошові перекази являють собою дохід домашніх господарств, що надходить від інших домогосподарств з-за кордону, і пов'язані вони з тимчасовою або постійною міграцією населення. Перекази можуть здійснюватися як за офіційними каналами — через банки, міжнародні системи грошових переказів, поштові відділення, так і шляхом передачі готівки та інших матеріальних цінностей від одного домогосподарства іншому» [4].

Аналіз динаміки обсягів отриманих та надісланих грошових переказів в іноземній валюті (виражених у національній грошовій одиниці) фізичними особами у 2017–2022 роках свідчить про перевищення отриманих фізичними особами грошових переказів над надісланими за кордон

коштами. Найбільшим це перевищення було в 2017 році – в 5,4 рази. Одночасно в наступні роки такий розрив скорочувався і за результатами двох місяців 2022 року він склав лише 1,4 рази. Тенденція початку 2022 року непоказова, оскільки охоплює лише два перші місяці року, проте динаміка випередження обсягів переказів за кордон триває. За вказаний період загальний обсяг отриманих грошових переказів був у середньому в 2-5 разів більшим порівняно з обсягами надісланих за межі країни коштів (табл. 7). Одночасно загальні обсяги надісланих за кордон коштів за період 2017-2021 років зросли майже в 4 рази порівняно із не таким значним зростанням обсягів отриманих переказів – всього в 1,7 рази. Разом з тим слід звернути увагу на показник суми отриманих грошових переказів, номінованих в доларах: за результатами 11-тих місяців 2022 року ця сума практично дорівнювала річному показнику за 2020 рік (табл. 7).

Таблиця 7.

Обсяги переказів фізичних осіб у іноземній валюті (за межі України та в Україну) за 2017-2022 роки, тис. грн *

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022 (січень- лютий)	2021/2017, разів
Здійснено переказів (грошові перекази за межі України), тис. грн	27698245	38933680	54910940	82335984	110579491	25860014	3,992292
Отримано переказів (грошові перекази в Україну), тис. грн	149230262	169020398	180386349	211575400	247835420	35069387	1,660758
Різниця між обсягами отриманих та здійснених переказів, тис. грн	121532017	130086718	125475409	129239416	137255929	9209373	1,129381
Перевищення надходжень в Україну порівняно з переказами з України, разів	5,4	4,3	3,3	2,6	2,2	1,4	
Довідково: Отримано переказів (грошові перекази в Україну), млн дол.	9287	11111	11921	11980	14019	11986**	+1,51

* Складено за даними: [4, 5, 6].

**Січень-листопад 2022 року.

Значне перевищення обсягів отриманих переказів порівняно з надісланими за кордон грошовими коштами, яке спостерігалось увесь період дослідження, а особливо вираженим було у 2017-2020 роках, було позитивним явищем, оскільки зменшувався дисбаланс між попитом та пропозицією, в тому числі в готівковому сегменті валютного ринку України. Валютні перекази в економіку з-за кордону є серйозною підтримкою для платіжного балансу, адже лівова частка цих валютних надходжень обмінюється в банках на гривні, валюта потрапляє на міжбанківський ринок, сприяє підтримці курсу національної валюти. Також частково ці кошти спрямовуються до офіційних

золотовалютних резервів (за умови участі НБУ в операціях на ринку).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У довоєнний період валютний ринок України демонстрував доволі позитивну динамку, що проявлялось, у першу чергу, в поступовій його лібералізації, скасуванні валютних обмежень, а також у зростанні обсягів операцій у всіх його секторах, величини офіційних резервів країни, відносній стабільності валютного курсу, стабілізації масштабів валютних інтервенцій. Найбільшим сектором ринку був і прожовує залишатись безготівковий (міжбанківський) сектор. Упродовж 2022 року ситуація на валютному

ринку України докорінно змінювалася: НБУ здійснив введення ряду валютних обмежень, запровадив режим фіксованого валютного курсу. Операції на всіх секторах ринку суттєво скоротились, зросли лише масштаби валютних інтервенцій НБУ за рахунок суттєвого збільшення обсягів продажу НБУ валютних резервів задля стабілізації ринку. На сучасному етапі після шокового періоду початку війни стан валютного ринку дещо стабілізувався, його суб'єкти зрозуміли характер змін і поступово до них пристосувались. Фахівці НБУ зазначають про можливість поступової відміни діючих

валютних обмежень з урахуванням стану ринку та можливого пом'якшення впливу військових дій.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю моніторингу та оцінювання змін на ринку у період завершення війни та післявоєнного стану, реакції ринку на застосовувані валютні обмеження та доцільність їх відміни. Також важливим напрямом моніторингу та аналізу будуть операції з грошовими переказами, станом платіжного балансу та величиною зовнішнього державного боргу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд валютного ринку України за підсумками 2015 року. Національне рейтингове агентство «Рюрик». URL: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/4316/>
2. Береславська О.І. Девальвація гривні та спричинені нею виклики для України. Вісник Національного банку України. 2015. №2. С.26-33
3. Береславська О.І. Курсоутворення гривні в контексті змін у світовій валютній системі. Вісник Національного банку України. 2014. №3. С.10-16.
4. Грошові перекази в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/>.
5. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_m.pdf.
6. Інформація про обсяги переказів фізичних осіб у іноземній валюті у 2017-2022 роках. Статистика зовнішнього сектору України за методологією 6-го видання "Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції" (МВФ, 2009). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.
7. Офіційний курс гривні до іноземних валют (середній за період). URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart>.
8. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart?cn%5B%5D=USD>.
9. Офіційні міжнародні резерви України <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/2017/>.
10. Показники валютного ринку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.
11. Результати валютних інтервенцій НБУ URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/intervention/2018/>.
12. Стратегія валютних інтервенцій Національного банку України. Рішення Правління НБУ № 769–рш від 29 грудня 2020 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_29122020_769-rsh.
13. Стратегія монетарної політики на 2016-2020 роки. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-monetary-politiki-na-2016-2020-roki>.

REFERENCES

1. Analitichnyi ohliad valiutnoho rynku Ukrainy za pidsumkamy 2015 roku. Natsionalne reitynhove ahentstvo «Riurik» [Analytical overview of the Ukrainian currency market in 2015. National rating agency "Rurik"]. URL: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/4316/> [in Ukrainian].
2. Bereslavska O.I. (2015). Devalvatsiia hryvni ta sprychyneni neiu vyklyky dlia Ukrainy [Devaluation of the hryvnia and challenges it poses for Ukraine.] Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy - Visnyk of the National Bank of Ukraine, №2, 26-33 [in Ukrainian].
3. Bereslavska O.I. (2014). Kursoutvorennia hryvni v konteksti zmin u svitovii valiutnii systemi [The hryvnia exchange rate regime in the context of changes in the global currency system.]. Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy - Visnyk of the National Bank of Ukraine, №3, 10-16. [in Ukrainian].
4. Hroshovi perekazy v Ukrainu. [Money transfers to Ukraine]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/> [in Ukrainian].
5. Dynamika obsiahiv pryvatnykh hroshovykh perekaziv v Ukrainu [The dynamics of money transfers to Ukraine]. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_m.pdf. [in Ukrainian].
6. Informatsiia pro obsiahy perekaziv fizychnykh osib u inozemnii valiuti u 2017-2022 rokakh. Statystyka zovnishnoho sektoru Ukrainy za metodolohiieiu 6-ho vydannia "Kerivnytstva z platizhnoho balansu ta mizhnarodnoi investytsiinoi pozytzii" (MVF, 2009) [Information on the volume of money transfers from individuals in foreign currency in 2017-2022. Statistics of the external sector of Ukraine according to the methodology of the 6th edition of the "Balance of Payments and International Investment Position Manual". (IMF, 2009)]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>. [in Ukrainian].
7. Ofitsiyni kurs hryvni do inozemnykh valiut (serednii za period) [The official hryvnia exchange rate (average over the period)]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart>. [in Ukrainian].

8. Ofitsiinyi kurs hryvni shchodo inozemnykh valiut [Official hryvnia exchange rate]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate/chart?cn%5B%5D=USD>. [in Ukrainian].
9. Ofitsiini mizhnarodni rezervy Ukrainy [Official International Reserves of Ukraine]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/2017/>. [in Ukrainian].
10. Pokaznyky valiutnoho rynku Ukrainy [Indicators of the FX market of Ukraine]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>. [in Ukrainian].
11. Rezultaty valiutnykh interventsii NBU [Results of the NBU currency interventions]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/intervention/2018/>. [in Ukrainian].
12. Stratehiia valiutnykh interventsii Natsionalnoho banku Ukrainy. Rishennia Pravlinnia NBU № 769–rsh vid 29 hrudnia 2020 roku [The Foreign Exchange Intervention Strategy of the National Bank of Ukraine. The NBU Board decision dated 29 December 2020 №769–rsh.]. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_29122020_769-rsh. [in Ukrainian].
13. Stratehiia monetarnoi polityky na 2016-2020 roky. Natsionalnyi bank Ukrainy [Monetary Policy Strategy for 2016-2020] URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-monetarnoyi-politiki-na-2016-2020-roki>. [in Ukrainian].

Отримано 25.01.2023